

УДК 339.5:339.727.22:338.1-021.387(477)(045)

Черничко Тетяна Володимирівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та фінансів
Мукачівський державний університет*

Chernychko Tetiana

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Economics and Finance
Mukachevo State University*

ORCID: 0000-0002-0498-9130

Росола Уляна Василівна

*доктор філософії,
доцент кафедри економіки та фінансів
Мукачівський державний університет*

Rosola Ulyana

*PhD, Associate Professor
Mukachevo State University*

ORCID: 0000-0001-7721-2755

Гладинець Наталія Юріївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів
Мукачівський державний університет*

Hladynets Nataliya

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Mukachevo State University*

ORCID: 0000-0002-7885-9830

Петричко Марія Михайлівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів
Мукачівський державний університет*

Petrychko Mariia

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Mukachevo State University*

ORCID: 0000-0001-7677-6516

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-2-9691

**ВІДБУДОВА УКРАЇНИ: ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ТА
ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЧИННИКИ СТАБІЛІЗАЦІЇ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ**

**DEVELOPMENT OF UKRAINE: FOREIGN TRADE
AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT AS FACTORS OF
STABILIZATION OF THE FINANCIAL AND
ECONOMIC SITUATION**

Анотація. Стаття має на меті описати фінансово-економічну ситуацію, показники зовнішньої торгівлі та інвестиційне забезпечення України через майже два роки вторгнення Росії. Досліджено, що масштаб руйнувань величезний – включає значні пошкодження інфраструктури (особливо енергетичної), будівлі, споруди а також активи компаній. Незважаючи на величезні проблеми економіки вона не зупинилася. У 2023 році прогноз зростання ВВП спостерігався на рівні 2%. Ефективні дії влади, у тому числі фінансові, забезпечено функціонування господарства під час війни. У статті наводиться динаміка експортно-імпортних операцій за останні 10 років. Встановлено значне зменшення цих показників у зв'язку із воєнними діями. Окреслено, що майже всі галузі постраждали від війни. Наведено обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні за 2012–2022 рр.. Встановлено, що з початком військових дій на сході України інвестиційна привабливість значно погіршилась. Доведено, що проведення реформ у судовій владі, прийняття законодавства щодо захисту інтересів інвестора зможуть покращити дану ситуацію. Запропоновані умови щодо реформ на шляху Євроінтеграції України.

Ключові слова: зовнішня торгівля, інвестиції, війна, умови Євроінтеграції.

Summary. The article aims to describe the financial and economic situation, indicators of foreign trade and investment provision of Ukraine after almost two years of Russian invasion. It has been investigated that the scale of destruction is huge – it includes significant damage to infrastructure (especially energy), buildings, structures, and company assets. Despite the enormous problems of the economy, it did not stop. In 2023, the GDP growth forecast was observed at the level of 2%. Effective actions of the authorities, including financial ones, ensured the functioning of the economy during the war. The article describes the dynamics of export-import operations over the past 10 years. A significant decrease of these indicators was established in connection with military actions. It is outlined that almost all industries were affected by the war. The volume of direct foreign investments in Ukraine for 2012–2022 is presented. It was established that with the beginning of military operations in the east of Ukraine, the investment attractiveness has significantly deteriorated. It has been proven that the implementation of reforms in the judiciary and the adoption of legislation on the protection of investor interests will be able to improve this situation. Proposed conditions for reforms on the way to European integration of Ukraine. The main directions and factors that will contribute to the adaptation of the domestic economy to the European one are outlined: new industrial agreements, trade agreements and agreements with new partners, adoption of legislation on the protection of investor rights, insurance of various risks, adaptation to the rules of the single European market, renewal of the transport and logistics infrastructure. The activation of foreign trade and the rapid development of investment activity should ensure the financial and economic recovery of Ukraine. Demining territories, freeing access to all ports, withdrawal of troops will enable investors to make decisions in favor of Ukraine. As a candidate for the EU, Ukraine will become an attractive country for investment.

Key words: foreign trade, investments, war, conditions of European integration.

Постановка проблеми. Відновити зовнішню торгівлю, активізувати прямі іноземні інвестиції, відновити можливість України бути надійним партнером на міжнародній арені довоєнного часу є одним з із найважливіших завдань для фінансового та економічного майбутнього України. Безумовно, що на цей процес впливає безпечна ситуація на коронах країни, а також відкриття та оптимізація існуючих шляхів азіатських, європейських, та африканських країн. Але навіть, якщо настане тривалий мир, завдання відбудови країни стане великим викликом для всього суспільства та країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями умов зовнішньої торгівлі та проблематиці експортно-імпортних операцій присвячено праці таких науковців як: А. Педорченко [1], С. Скрипник, О. Процевят, О. Воронова [2], М. Матвеев, В. Лебедченко [3], О. Трофімцева [4], О. Нестеров [5]. Питання інвестиційного забезпечення висвітлені у працях: Н. Тимошенко, А. Вишнеvsька [6], О. Павлишин [7], О. Зробок [8] та інші. Проте в умовах постійних змін, що спричинені війною питання відновлення зовнішньої торгівлі та залучення іноземних інвестицій в Україну набувають все більшого значення особливо у повоєнний час.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасного стану зовнішньої торгівлі України, а також проблемам залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відразу після російського вторгнення ВВП України знизився на 30 відсотків. Проблеми, пов'язані з втратою частини території, руйнуванням, відключенням електроенергії, від'їздом працівників, блокуванням торговельних шляхів і пошкодженням активів підприємства були створені економічні наслідки, такі як інфляція та зниження споживання та погіршення інвестиційної активності. Виникла ситуація глибокої економічної кризи наприкінці 2022 року. На початку 2023 року були ознаки відновлення, але воно відбувається в певних умовах потенціал зменшився майже на третину порівняно з попередньою ситуацією війни. Потрібен час, щоб українська економіка повернулася на довоєнний шлях розвитку багато років.

Іноземна підтримка в розмірі 32 мільярдів доларів у 2022 році допомогла забезпечити функціонування державного сектору України. У 2022 році зафіксовано дефіцит бюджету у розмірі 17,5%. ВВП, але без зовнішньої допомоги він був би значно вищим, а відтак загроза банкрутства держави.

Обмежувальна монетарна політика сприяла стабільності фінансової системи в перший рік війни. До найважливішого серед дій НБУ — встановлення процентних ставок на постійному рівні 25 відсотків, фіксує курс гривні та запроваджуючи численні обмеження щодо функціонування банківської системи та валютного ринку. Через російське вторгнення у 2022 році в Україні зросли ціни на 26,6%, що, однак, було нижчим результатом від очікуваного.

Внаслідок війни українська промисловість і сільське господарство були майже паралізовані. Росіяни перешкодили видобутку більшості родовищ металевих руд в Україні. Видобуток нафти також різко впав, але навіть до вторгнення Україна була залежною від імпорту нафтопродуктів. Зараз ця сировина імпортується переважно з ближчих країн сусідів. Ціллю інтенсивних атак була енергетична інфраструктура: приблизно 50% активів української енергетики знищені або окуповані. Також знижується попит; відбудова економіки вимагатиме значних інвестицій в цьому секторі. Восени 2022 року галузь виробила приблизно 40% виробництва менше, ніж роком раніше. Значних збитків зазнало і сільське господарство втрачено внаслідок посіву на 30% меншої площі.

Через вторгнення Росії в 2022 році впав експорт товарів з України на 35%, а експорт послуг — на 28%. Проте завдяки міжнародній підтримці Києву вдалося обмежити згорання міжнародної торгівлі та призвести до значної переорієнтації торгових шляхів. Були повністю розірвані торговельні відносини з Росією та Білорусією.

Динаміка обсягів експорту та імпорту України за останні 10 років міститься на рис. 1.

За даними Міністерства фінансів України очевидно, що зберігається загальна тенденція до зростання експортно-імпортних операцій, проте можна побачити, що імпорт значно випереджує експорт.

Військові дії призупинили надходження іноземних інвестицій в Україну. Вони зменшилися з понад 7 мільярдів доларів США до лише 190 мільйонів доларів США (за перші три квартали 2022 року). Україна ще до війни залучила лише 4,7% усі прями іноземні інвестиції в регіоні Центральної та Східної Європи. Ці інвестиції будуть важливим рушійним фактором економічного відновлення країни після війни.

Економіка України перейшла у режим війни: майже 43% видатків бюджету у 2022 році були спрямовані на оборонні потреби. Витрати на оборону і безпеку зросли в дев'ять разів за рік. Одночасно доходи бюджету зросли лише менше ніж на 50%. Економіка України виявилася здатною швидко адаптуватися до складних умов війни. Проте виклики реконструкції будуть величезними — від відновлення фізичної інфраструктури, особливо енергетичної, на функціонування інституцій в умовах потенційно значного надходження коштів допомоги. Окремі сектори також мають відмінності у реконструкції. Важка промисловість і гірничодобувна промисловість зазнали величезних втрат, включаючи доступ до ресурсів. Викликом для сільського господарства з великим потенціалом розвитку буде розмінування полів і доступ до зовнішніх ринків.

Прямі іноземні інвестиції є двигуном торгівлі та дозволяють Україні повніше залучатися до міжнародного та європейського економічного кола.

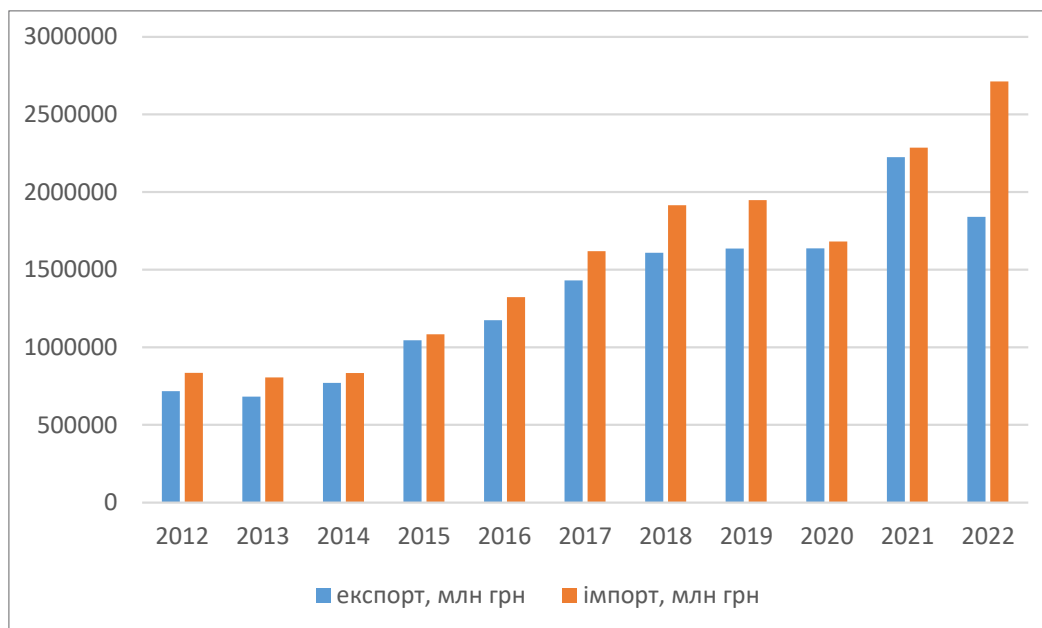

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту та імпорту України за 2012–2022 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Серйозні військові збитки з точки зору фізичного капіталу — енергетична інфраструктура, заводи, сталеварні та промислові переробні підприємства створюють величезні можливості для іноземного капіталу. Щоб інвестори могли скористатися цим потенціалом, Україна має докласти зусиль, спрямованих на інституційні реформи у боротьбі з корупцією, деолігархізації економіки, зміцненні законності власності та зміни в судовій системі. Кожен долар, вкладений іноземним капіталом, буде мати високу мультиплікаційну цінність і допоможе Україні просувати технології та підвищувати продуктивність. Не тільки інвестиційні рішення сприяють зростанню ВВП, споживання, товарообігу тощо, але і відіграють важливу психологічну роль, заохочуючи більше компаній до розміщення вільного іноземного капіталу в Україні.

Звичайно, масштаб надходження інвестицій буде результатом багатьох змінних, таких як подальший хід війни, енергетична безпека країни або наявність робочої сили. Безумовно труднощі у залученні прямих іноземних інвестицій до початку повномасштабного вторгнення були наслідком вторгнення в Крим та на Донбас. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій за останні 10 років міститься на рис. 2.

До війни Україна сприймалася у світі як країна з високим рівнем корупції. Індекс сприйняття корупції роками залишався на одному рівні та коливався між рейтингом 30 (у 2019 році) і 33 (у 2022 році). Це ставило Україну на 116 місце (із 180 досліджених країн) у 2022 році. Однак покращення в цій сфері є необхідним у контексті подання заявки на членство в ЄС та НАТО.

У березні 2023 року уряд затвердив Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки. Війна прискорила процес деолігархізації. Цей процес ще почався до війни — в тому числі у 2021 році прийнятий закон про олігархів, який мав суттєво зменшити вплив найбагатших українських підприємців на політичне життя країни. Проте реалізацію акту призупинили шляхом війни. Тим не менш, значення олігархів слабшає через зростання впливу західних країн та їх вимог стосовно цього. Україна, отримавши статус кандидата у європейський простір, повинна виконувати євроінтеграційні правила у своєму векторі систематичних змін.

Головне завдання іноземних інвестицій не обмежується лише наданням додаткових фінансових ресурсів в економіку; воно також включає задоволення потреб приймаючої країни в нових передових методах праці та засобах виробництва. В цьому контексті в країні-реципієнті формуються нові виробничі відносини, які сприяють більш ефективному використанню іноземного капіталу. Зростання обсягів іноземних інвестицій впливає на різні сфери економіки, сприяючи відновним процесам, зменшенню безробіття, збільшенню податкових надходжень до бюджетів, покращенню управління, посиленню конкуренції в національній економіці та розвитку соціальної сфери [11].

Питання інтеграції України у Європейський простір однозначно потребує конкретних кроків та рішень. Обравши шлях Євроінтеграції Україна має виконати ряд умов та реформ у різних галузях через певні чинники фінансово-економічної активізації зовнішньої торгівлі та інвестицій:

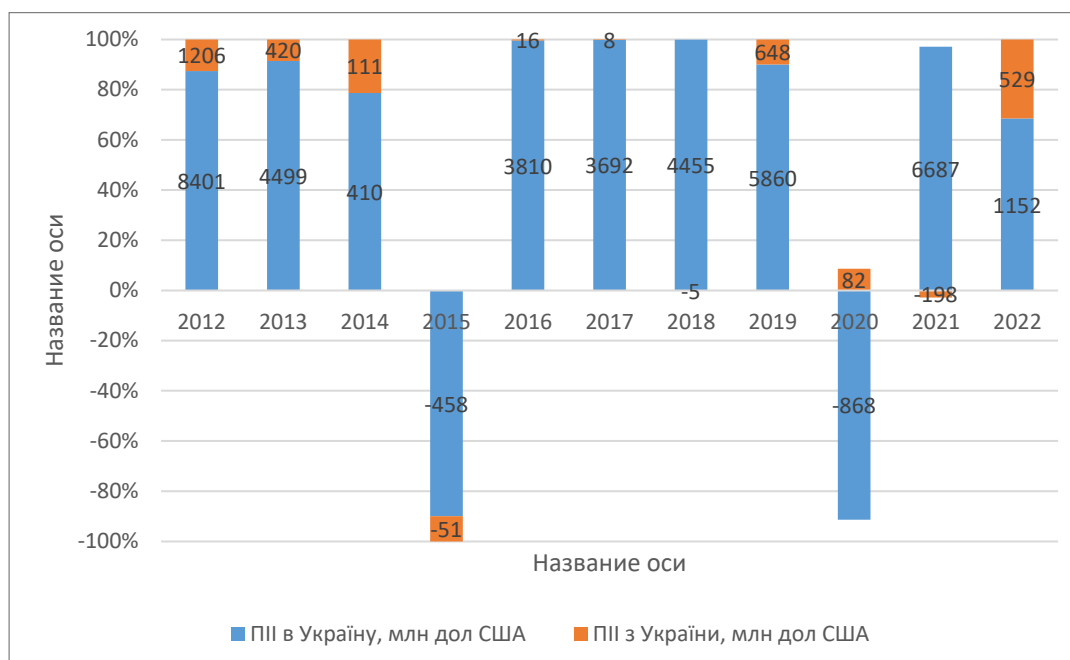

Рис. 2. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій за 2012–2022 рр., млн. дол. США
Джерело: побудовано авторами за даними [10]

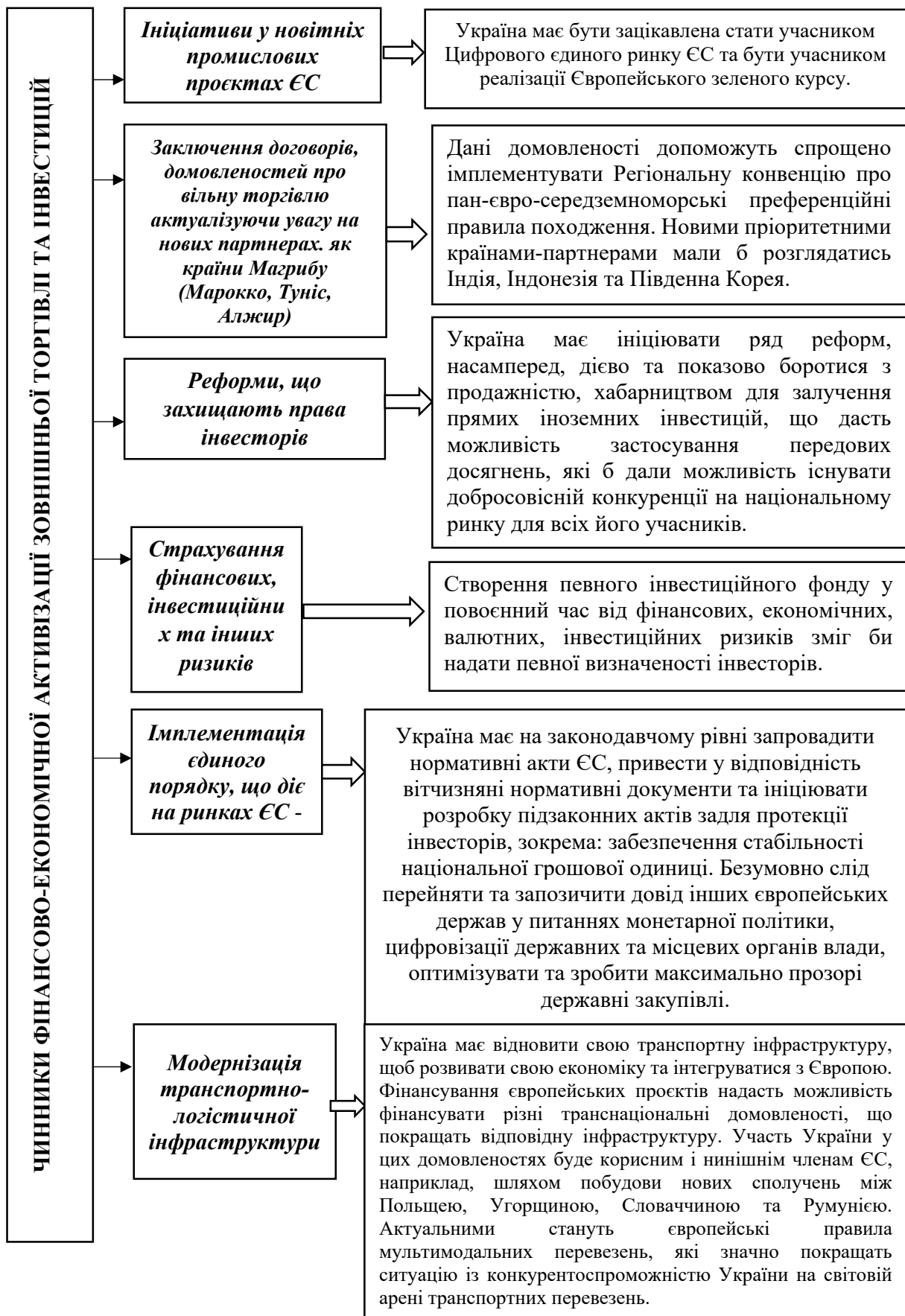

Рис. 3. Чинники фінансово-економічної активізації зовнішньої торгівлі та інвестицій
Джерело: сформовано авторами

Перед Україною стоїть багато викликів, і прогнози щодо майбутнього окремих галузей економіки є невизначеними. Темпи реконструкції і їх майбутнє багато в чому залежить від надходження інвестицій.

Не можна виключити, що найближчими роками Україна буде дедалі більше конкурувати за інвесторів з іншими європейськими країнами. Це також залежатиме від наявності стабільної інфраструктури, стабільного енергетичного сектору та наявності працівників. Умовою залучення інвестицій і запуску післявоєнної відбудови країни є довговічність миру та правова стабільність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Насамкінець слід підкреслити, що виконання певних умов та виконання відповідних домовленостей щодо актуалізації зовнішньої торгівлі та прямих іноземних інвестицій стосуються ситуації після закінчення конфлікту. До того моменту вітчизняна економіка потребує більш обмежувального підходу, наприклад використання контролю над потоком капіталу.

Отже, прискорене економічне відновлення України має базуватися на потужному відновленні зовнішньої торгівлі та буму прямих іноземних інвестицій, оскільки внутрішніх ресурсів не вистачить для фінансування потреби країни. Базо-

вим припущенням для масштабної реконструкції України є деокупація території України, досягнення довготривалого миру і, таким чином, вирішення головних проблеми безпеки. Важливо, що деякі проблеми безпеки залишаться навіть після досягнення тривалого миру, поки при владі буде імперіалістичний російський режим. Більш того, виникне необхідність розмінування величезних територій на суші та воді. Більш того, повномасштабна війна, про яку йшлося вище, відкрила нові можливості. Зокрема, кандидатура України в ЄС спрощує шлях реформ, зміна політики стає більш передбачуваною та звичною для багатьох міжнародних гравців, і — якщо проблеми безпеки вирішені, принаймні певною мірою — робить країну більш інвестиційно привабливою.

Україна не може чекати, поки закінчиться війна, щоб почати відбудову, як країні потрібна працездатна економіка під час повномасштабної війни. Це неможливо розраховувати тільки на міжнародну допомогу для задоволення потреб України. В останні місяці зовнішня допомога значно послаблюється, хоча широка зовнішня підтримка залишається надзвичайно важливою. Україна є економічно стійкою в коротко- та середньостроковій перспективі — за умови безпосередньої підтримки реформ і реконструкцій майже у всіх сферах.

Література

1. Педорченко А. Цінова ситуація на експортних ринках зернових і олійних в Україні у 2022 р. *Grail of Science*. 2022. № 12–13. С. 45–50. doi: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.002>.
2. Скрипник С., Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. № 38. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47>.
3. Матвеев М., Лебедченко В., Гайдай Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 232–245. doi: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245).
4. Трофімцева О. Війна показала важливість агросектору. Як узяти нові висоти. *Інтерфакс*. 2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.html> (дата звернення: 21.02.2024).
5. Нестеров О. Війна, агро, ПДВ: що нового в сфері оподаткування. *Український клуб аграрного бізнесу*. 2022. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/oleg_nesterov/viyna_agro_pdv_scho_novogo_v_sferi_opodatkuvannya (дата звернення: 23.02.2024).
6. Тимошенко Н., Вишнеvsька А. Аналіз інвестиційної привабливості економіки України. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: III Міжнар. наук.-практ. конф.* 2023. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272016> (дата звернення: 21.02.2024).
7. Павлишин О. Індекс інвестиційної привабливості України через війну сягнув мінімуму з 2013 року. *Економічна правда*. 2022. URL: <http://surl.li/nnncy> (дата звернення: 23.02.2024).
8. Зробок О., Задольський А. Прямі іноземні інвестиції в Україну: проблеми та шляхи їх вирішення. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24066/1/S.67.pdf> (дата звернення: 21.02.2024).
9. Динаміка експорту та імпорту. *Мінфін*. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (дата звернення 07.02.2024).
10. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій. *Мінфін*. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2023/> (дата звернення 07.02.2024).
11. Черничко Т. В., Гладинець Н. Ю., Росола У. В. Проблеми залучення іноземних інвестицій у воєнний період та шляхи їх активізації. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2023. Вип. 4(93). С. 46–52.

References

1. Pedorchenko, A. (2022). Pedorchenko A. Tsinova sytuatsiia na eksportnykh rynkakh zernovykh i oliinykh v Ukraini u 2022 r. [The price situation on the grain and oil export markets in Ukraine in 2022]. *Grail of Science*, 12–13, 45–50. doi: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.002> [in Ukrainian].
2. Skrypnyk, S., Protseviat, O., & Voronova, O. (2022). Osoblyvosti rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of foreign economic activity in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 38. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47> [in Ukrainian].
3. Matveiev, M., Lebedchenko, V. & Haidai, H. (2022). Rehuliuвання ZED v umovakh viiny [Regulation of foreign trade in conditions of war]. *Naukovi perspektyvy*, 5(23), 232–245. doi: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245) [in Ukrainian].
4. Trofimtseva, O. (2022). Viina pokazala vazhlyvist ahrosektoru. Yak uziaty novi vysoty [Regulation of foreign trade in conditions of war]. (2022). *Interfaks*. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/blog/839762.html> [in Ukrainian].
5. Nesterov, O. (2022). Viina, ahro, PDV: shcho novoho v sferi opodatkuвання [War, agriculture, VAT: what's new in the field of taxation]. *Ukrainskyi klub ahrarynoho biznesu*. Retrieved from https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/oleg_nesterov/viina_agro_pdv_scho_novogo_v_sferi_opodatkuвання [in Ukrainian].
6. Tymoshenko, N., & Vyshnevska, A. (2023). Analiz investytsiinoi pryvablyvosti ekonomiky Ukrainy [Analysis of the investment attractiveness of Ukraine's economy]. *Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy*. Retrieved from <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272016> [in Ukrainian].
7. Pavlyshyn, O. (2022). Indeks investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy cherez viinu siahnuv minimumu z 2013 roku [Ukraine's investment attractiveness index hits its lowest level since 2013 due to the war]. *Ekonomichna pravda*. Retrieved from <http://surl.li/nnncy> [in Ukrainian].
8. Zrobok, O., & Zadolskyi, A. (2020). Priami inozemni investytsii v Ukrainu: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Foreign direct investment in Ukraine: problems and solutions]. Retrieved from <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24066/1/S.67.pdf> [in Ukrainian].
9. Dynamika eksportu ta importu [Dynamics of export and import]. (2023). *Minfin*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> [in Ukrainian].
10. Dynamika obsiahu priamykh inozemnykh investytsii [Dynamics of the volume of direct foreign investments]. (2023). *Minfin*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2023/> [in Ukrainian].
11. Chernychko, T. V., Hladynets', N. Yu., & Rosola, U. V. (2023). Problemy zaluchennia inozemnykh investytsii u voiennyi period ta shliakhy yikh aktyvizatsii [Problems of attracting foreign investments during the war period and ways of their activation]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 4(93), 46–52 [in Ukrainian].